

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Studies over jodenvervolging

Roon, G. van

Citation

Roon, G. van. (1976). Boekbespreking van: Studies over jodenvervolging. *Acta Politica*, 11: 1976(1), 118-120.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451705>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451705>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

openbaarheid, de aspecten die verbonden zijn aan het recht op informatie. Over de grenzen van het recht op informatie, in het bijzonder de vraag, welke informatie wel en welke niet openbaar dient te worden, verschilt de auteur van opvatting met de Commissie Heroriëntatie Overheidsvoorlichting (commissie-Biesheuvel). Enkele van de door de commissie geformuleerde uitzonderingscategorieën worden door hem als niet zinvol afgewezen, vanwege het feit dat zij uit haar aard voorwerp zijn van verschil in opvatting. Hoe de grens dan wel zou moeten worden getrokken, geeft Klinkers niet aan. In dit verband is het interessant, te kunnen constateren dat het kabinet-Den Uyl, blijkens het in mei 1975 ingediende wetsontwerp openbaarheid van bestuur, de benadering van de commissie-Biesheuvel heeft overgenomen en de vraag 'openbaar of geheim' in een aantal gevallen tot inzet van een afwegingsproces heeft gemaakt. Voor de jurist in Klinkers moet dit een gruwel zijn. Misschien slaagt zijn bestuurskundig geweten erin, zijn juridisch geweten gerust te stellen.

Met de voorgaande alinea is de grens tussen de beschrijving van de inhoud van Klinkers' boek en de beoordeling ervan al enigszins overschreden. Hoe valt — meer in den brede bezien — Klinkers geschrift te waarderen? Hij is er in Utrecht op gepromoveerd, en terecht, waarbij het niet in de laatste plaats als een verdienste kan worden aangemerkt, dat Klinkers het openbaarheidsverschijnsel niet uitsluitend juridisch, maar ook bestuurskundig heeft willen benaderen. Tegelijk geeft deze meerzijdige benadering het boek iets tweeslachtigs.

Als het erom gaat, op zo doelmatig mogelijke wijze in iemands informatiebehoefte te voorzien, zullen zowel juristen als bestuurskundigen/politikologen waarschijnlijk tot de konklusie komen dat de cumulatieve functie van Klinkers' boek betrekkelijk gering is: het voegt niet erg veel toe aan wat mensen die zich met het openbaarheidsvraagstuk reeds intensief bezig hielden al niet wisten. Ik heb de indruk dat dit laatste minder aan Klinkers zelf kan worden toegerekend dan aan de omstandigheden waaronder veel promovendi, vooral in de α - en γ -wetenschappen, aan onze universiteiten moeten ploeteren. Van ononderbroken geconcentreerde arbeid aan een proefschrift kan veelal geen sprake zijn. Intussen gaat de tijd onbarmhartig verder, en als de dissertatie dan uiteindelijk in de publiciteit komt is de bijdrage tot kennisvermeerdering en meningsvorming geringer dan wanneer het werkstuk enige jaren eerder zou kunnen zijn afgeleverd.

VUGA heeft Klinkers' boek vorstelijk uitgegeven.

Jan van Putten

B. A. Sijes, **Studies over Jodenvervolgung**. Assen (Van Gorcum), 1974, VIII + 184 p., f 38,50 (gebonden), f 29,50 (paperback)

De auteur van deze bundel is een bekend medewerker van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en sinds enkele jaren tevens buitengewoon hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden. De studies dragen voor een groot deel een gelegenheidskarakter; ze zijn deels geschreven als rapport ten behoeve van processen tegen oorlogsmisdadigers, deels om louter informatieve redenen opgezet en bevatten deels de tekst van gehouden toespraken.

De bundel begint met een studie over het antisemitisme in Oostenrijk. Met tal van voorbeelden licht de auteur toe, dat op het moment van de 'Anschluss' het antisemitisme in Oostenrijk al op een lange geschiedenis kon terugzien. Vooral het

laatste kwart van de 19e eeuw krijgt hierbij aandacht. Een economisch en academisch antisemitisme kwamen toen snel tot ontwikkeling als gevolg van Joodse migratie uit Oost-Europa en van latente nationale en sociale spanningen in de Habsburgse monarchie. Het is jammer dat hier nauwelijks een diepergaande verklaring voor deze ontwikkeling wordt gegeven. De voorbeelden dienen in de eerste plaats als illustratie voor het feit, dat de anti-Joodse reacties in Oostenrijk na 1938 in feite niet onderdeden voor die in Duitsland.

De volgende studie gaat over de door de Nazileiders tegen het eind van de jaren dertig sterk bevorderende emigratie van Joden. Bij de discussies over dit plan komt de motivatie van de jodenvervolgung aan het licht: 'Mehr vielleicht als die machtpolitische Gegnerschaft der ehemaligen Feindbundmächte des Weltkriegs hat das Vordringen jüdischen Einflusses und der zersetzenden jüdischen Geisteshaltung in Politik, Wirtschaft und Kultur die Kraft und den Willen des deutschen Volkes zum Wiederaufstieg gelähmt' (p. 28-29). Deze studie die maar enkele bladzijden telt, blijft teveel fragment. Ze is bijvoorbeeld nauwelijks gekoppeld aan eerdere aanzetten tot het propageren van Joodse emigratie in 1933 en 1934.

In de derde studie wordt uitvoerig ingegaan op wat de Joden uiteindelijk te wachten stond, wanneer zij Duitsland niet zouden kunnen verlaten. Met behulp van schaarse gegevens uit notulen van vergaderingen en uit artikelen gaat Sijes na, wanneer en in welk kader bij de Nazileiders de gedachte is gerijpt om de Joden te vermoorden. Wat de Nazileiders hierover zeiden en schreven, is maar door enkelen serieus genomen. Het voor de uitvoering hiervan noodzakelijke apparaat en het op gang komen en het verloop van de deportaties komen in al hun luguberheid en precisie aan de orde in de rapporten, die de rol van Rajakowitsch en Eichmann in Nederland tot onderwerp hebben. Aan het eerste rapport is een kort na de oorlog geschreven verslag toegevoegd van mr. P. J. Idenburg, destijds secretaris van Curatoren in Leiden, van een bespreking met Rajakowitsch met het doel de bekende rechtsgeleerde E. M. Meijers niet te doen deporteren. Sijes toont overtuigend aan, dat Rajakowitsch binnen het vervolgingsapparaat in ons land een invloedrijke positie innam en over leven en dood van Joden kon beschikken. Eichmann was in belangrijke mate betrokken bij de regeling van de deportaties. Doelbewust zette hij zich in om ook Nederland zo snel en volledig mogelijk te 'entjuden'.

De eerste van de gepubliceerde lezingen die over de reacties op de jodenvervolgung handelt, roert een vraag aan, die bij discussies in eigen land en daarbuiten over wat de 'holocaust' wordt genoemd, terecht wordt gesteld. Hoe was het mogelijk, dat de bezetter, een minderheid, deze moord op grote schaal in de bezette gebieden heeft kunnen uitvoeren? Had hiervan niet meer kunnen worden voorkómen, wanneer de meerderheid zich meer beslist te weer had gesteld? In dit verband wijst Sijes eerst met nadruk op het feit dat de Duitsers met dit plan zijn gekomen en een overmacht van geweld aan hun zijde hadden. Toch kan niet worden ontkend dat zij dit hebben kunnen uitvoeren doordat veel autoriteiten, met in ons land de meeste secretarissen-generaal aan de spits, hen hielpen door onderscheid te gaan maken tussen Joodse en niet-Joodse burgers en in diverse gevallen door het beschikbaar stellen van personeel en materiaal bij de uitvoering. De hier aan de orde gestelde vragen raken de problematiek rond de medeverantwoordelijkheid aan Nederlandse zijde voor de uitvoering van de maatregelen.

Bij het zoeken naar een bevredigende verklaring dient te worden bedacht, Sijes verheelt dit niet, dat 'na enkele maanden reeds vrijwel het gehele maatschappelijk georganiseerde leven, zij het vaak met tegenzin, zich aan de nieuwe situatie had

aangepast, zo men wil overgegeven' (p. 134). De meeste reacties in de beginfase van de bezetting hadden meer te maken met toegeven, afzijdigheid en 'neutralisme' dan met verzet. Eerst langzamerhand kwam het verzet in bredere kring op gang. Toen was de isolering en de discriminatie van de Joodse Nederlanders al een feit. Een beschamende conclusie, alle opoffering van kleine groepen en enkelingen ten spijt. Ook de Joodse Raad heeft in een verre van gemakkelijke positie een uitermate grote verantwoordelijkheid op zich geladen. Door meer aandacht te schenken aan wat op dit gebied in de jaren dertig in eigen land was gegroeid, had de schrijver een stuk voorgeschiedenis kunnen schetsen die het ontbreken van negatieve reacties op grote schaal in de beginfase helpt te verklaren. Af en toe wijst hij daar trouwens zelf op. De beide laatste studies uit deze bundel gaan over het werk van Simon Wiesenthal en over de berechting van oorlogsmisdadigers.

Met deze bundel studies heeft Sijes een groot aantal hem als specialist bekende gegevens onder de aandacht van een breder publiek gebracht. Het is alleszins de moeite waard ze met aandacht te lezen. Hierbij wil ik wel een paar kanttekeningen maken. Het gelegenheidskarakter van diverse studies staat een meer samenhangende weergave van antisemitisme en jodenvervolging in en buiten Nederland wat in de weg. Bovendien doet de vrij sterke personalistische toespitsing, ten dele samenhangend met het doel waarvoor sommige studies oorspronkelijk geschreven zijn, tekort aan de wenselijkheid zeker dertig jaar na het einde van de oorlog juist hier met een meer structurele benadering te komen. Tenslotte zou ik graag gezien hebben, dat de auteur de bundel begonnen was met een algemeen inleidende studie over het antisemitisme, waarop dan de volgende studies meer konden aansluiten. Hierin hadden problemen als die van de verhouding tussen oud en modern antisemitisme, van de plaatsbepaling van het antisemitisme binnen het antiliberaal protest der oude midden groepen en als voorbeeld van sociale vooroordelen tegen minderheidsgroepen en daarmee van het maatschappelijk referentiekader van het antisemitisme, waarover de laatste jaren diverse belangwekkende studies zijn verschenen, een plaats kunnen krijgen. Maar misschien mogen we een dergelijke studie van Sijes bij een andere gelegenheid verwachten.

Ger van Roon

H. R. Penniman (ed.), *Britain at the polls*, The parliamentary election of February 1974. Washington D.C. (American Enterprise Institute for public policy research), 1974, -183 p., \$ 3,—

'Britain at the Polls' is de eerste uit een reeks van studies over nationale verkiezingen. Naast de Engelse verkiezingen zullen eveneens aan bod komen de vorig jaar gehouden Franse presidentsverkiezingen, de algemene verkiezingen in Canada en de parlementsverkiezing in Japan.

Uitgangspunt voor deze serie van vergelijkende studies is de uniciteit van ieder politiek systeem, voorzover het haar historische en culturele traditie betreft. Door het beschrijven van soortgelijke verkiezingen in een viertal nogal verschillende samenlevingen zou meer en beter inzicht verkregen kunnen worden in de praktische werking van democratische instituties.

De Engelse februari-verkiezingen in 1974 zijn een dankbaar object om te beschrijven. Voor het eerst sinds veertig jaar verwierf noch 'Labour' noch 'Conservative' een meerderheid. Geen van beiden haalden zelfs veertig procent van alle uitge-

brachte stemmen.

Ook om een andere reden waren deze verkiezingen bijzonder.

Zij vielen in een ernstige economische crisisperiode met meer dan een kwart miljoen stakende mijnwerkers en een wijdverbreide driedaagse werkweek. Niet voor niets dat er veel aandacht besteed wordt aan de achtergrond waartegen deze verkiezingen gehouden werden.

In feite bestaat het boekje uit een zevental artikelen van vijf Engelse en twee Amerikaanse auteurs, die ieder aandacht besteden aan een bepaald aspect van het Engelse politieke systeem. Het is daarom nauwelijks vreemd dat een en ander nogal afgestemd is op de Anglo-amerikaanse lezer. Voorzover er vergelijkingen getrokken worden is dit meestal met de Noordamerikaanse situatie.

In hoofdstuk twee wordt stilgestaan bij de naar de geest soms weinig democratische selectieprocedures voor kandidaten, waarna in de volgende twee hoofdstukken de respectievelijke campagnes van 'Labour' en 'Conservative' gedetailleerd geanalyseerd worden. Een beschouwing omtrent de voortdurend variërende uitkomsten van tussentijdse partij-voorkeuren via polls leidt terecht tot de conclusie dat het van meer belang is aandacht te besteden aan de opvattingen van de kiezers dan aan hun voorgenomen stemgedrag. Deze conclusie krijgt ondersteuning in het daarop volgende hoofdstuk waarin de rol van de massamedia gedurende de campagnes belicht wordt.

Het laatste hoofdstuk bespreekt aan de hand van de verkiezingsuitslag de gebreken van het huidige Engelse kiesstelsel en offreert een aantal verbeteringen, die echter niet van harte gaan gezien de volgende vergelijking in het hoofdstuk: 'Bij de Bondsdagverkiezingen in 1969 in West-Duitsland verwierf de N.D.P. 1.422.010 van alle stemmen. In meerdere deelstaten kregen zij zelfs meer dan 5 %. Omdat noch rechtstreeks een zetel gewonnen werd noch een gemiddeld stempercentage van 5 % gehaald werd, zat er geen bondsafvaardiging in. Richard Scammon's conclusie luidt: hoe moeilijk zou het niet zijn geweest om een coalitie te vormen als de andere drie partijen (C.D.U./C.S.U.: 242; S.P.D.: 224; F.D.P.: 30) respectieve zetels minder hadden gekregen om de Nationale Democraten de hun, bij landelijke proportionele afvaardiging, toekomende 25 zetels te verschaffen (p. 169). Het oneigenlijke van de zetelverdeling in het Engelse parlement bij de huidige verdeling in vergelijking met die van een proportionele vertegenwoordiging zoals die blijkt uit het procentuele aantal stemmen op Labour (37,2 %), Conservatieven (38,2 %) en Liberalen (19,3 %) en het feitelijke aantal zetels: Labour (301), Conservatieven (297) en Liberalen (14), wordt daardoor des te schrijnender. Het meest indringend is het openingsartikel van Anthony King. Zijn belangrijkste conclusies betreffen het ter discussie stellen van het Verenigde Koninkrijk als niet-federale staat, gezien de verkiezingsuitslagen in Noord-Ierland, Wales en Schotland. En de discrepantie tussen de toenemende polarisatie op het politiek elite-nivo tussen 1970 en 1974 en de afnemende steun in de verkiezingsuitslag voor zowel Labour als Conservatieven en de winst voor de Liberalen. King's aanname dat Wilson nieuwe verkiezingen zou uitschrijven om Engeland in de E.E.G. te houden is inmiddels door de tijd via een slimme referendummanoeuvre achterhaald.

W. Foppen